

УДК 314.117(477.63)

DOI: 10.18524/2303–9914.2022.2(41).268709

О. З. Байтеріяков, канд. геогр. наук, доцент

А. А. Кузовлева, здобувачка

А. М. Міцкан, здобувачка

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, кафедра географії та туризму
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Україна, 69000
o.baiteriakov@gmail.com

ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ СТАНОМ НА 01.01.2022 Р.

У статті проаналізовано систему розселення території Дніпропетровської області напередодні російської військової агресії. Станом на 01.01.2022 р. для області та її адміністративних районів розраховано щільність населення, середню людність поселень, середню густоту поселень, середню відстань між ними, індекс лідерства адміністративних центрів районів, рівень урбанізації за часткою міського населення та за ієрархічним підходом, кількісні показники сільського розселення. За даними розрахунками виявлено просторові відмінності системи розселення адміністративних районів області.

Ключові слова: система розселення, адміністративний район, щільність населення, густота поселень, людність поселень, індекс лідерства адміністративних центрів, рівень урбанізації.

ВСТУП

В умовах російської військової агресії важливим є усвідомлення основних соціально-географічних реалій, що склались до її початку для подальшої відбудови системи розселення території у повоєнний час з урахуванням особливостей і проблем, що мали місце. Тому постає питання про дослідження системи розселення Дніпропетровської області та її адміністративних районів.

Дослідженню теоретичних основ системи розселення присвячено численні роботи таких провідних фахівців як: І. В. Гукалова (2009), А. І. Доценко (2010), Л. Б. Заставецька (2013), К. В. Мезенцев, Г. П. Підгрушний, Н. І. Мезенцева (2014), І. О. Пилипенко (2010), О. Г. Топчієв (2001), О. І. Шаблій (2001) та ін.

Проблеми формування і розвитку системи розселення безпосередньо Дніпропетровської області розглядалися в працях українських дослідників. Так, К. Ю. Сегіда і Ю. О. Горбунова розглядали територіальний аспект розселення населення Дніпропетровської області (Сегіда & Горбунова, 2013), Н. В. Гусева і О. С. Суптело досліджували суспільно-географічні особливості розселення населення Дніпропетровська (Гусева Н. & Суптело О., 2015), О. З. Байтеріяков і А. А. Кузовлева характеризували особливості систем розселення окремих районів Дніпропетровської області (Байтеріяко О. З. & Кузовлева А. А., 2022). В 2020 р. внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою

України відбулись корінні зміни адміністративно-територіального устрою Дніпропетровської області, що вплинуло на структуру її системи розселення. Тому постає питання про дослідження системи розселення області у змінених суспільно-географічних реаліях.

Мета дослідження: виявити стан і просторові відміни системи розселення території Дніпропетровської області напередодні російської військової агресії.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні *завдання*: надати загальну характеристику і виявити просторові відміни системи розселення Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 р.; провести розрахунки і порівняльний аналіз результатів оцінки систем міського та сільського розселення області станом на 01.01.2022 р.

Новизна дослідження полягає в тому, що проведено оцінку і виявлено просторові відміни системи розселення Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 р. за такими показниками, як щільність населення, середня людність сільських поселень, середня густина поселень, середня відстань між ними, індекс лідерства адміністративних центрів районів, рівень урбанізації території за часткою міського населення та за ієрархічним методом О. В. Терещенка.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для досягнення мети дослідження було обрано і розраховано показники, що характеризують основні властивості регіональної системи розселення. До таких показників можна віднести щільність населення території, середню людність поселень, середню густоту поселень території, середні відстані між ними, індекс лідерства адміністративних центрів районів, рівень урбанізації території. Зазначені розрахункові показники поряд зі статистичними показниками дозволяють визначити особливості регіональних систем розселення.

Кількісна складова системи розселення інтерпретується різними способами, через різні за змістом показники, кожен з яких характеризує деякий визначений бік процесу. Так розташування населених пунктів регіону яскраво відображає показник середньої відстані між ними. Для його розрахунку застосовано формулу (Заваріка, 2012):

$$R = \sqrt{\frac{S}{P}}, \quad (1)$$

де: R – середня відстань між поселеннями (км); P – кількість поселень території; S – площа території (км²).

Для характеристики системи міських поселень і порівняння їх за регіонами доцільно розрахувати рівень урбанізації території. Для цього також можна застосувати кілька підходів і формул. Класичною є оцінка рівня урбанізації за часткою міського населення від загальної численності населення регіону – цей підхід є офіційним, проте він не завжди показує внутрішні особливості міського населення та його способу життя, рівень складності міських систем розселення регіону, тобто він не враховує розподіл міського населення по типам поселень.

Для виправлення класичного підходу оцінювання урбанізованості регіону застосовуються ієрархічні підходи, що враховують значення поділу міських поселень за людністю. Одним з них є метод О. В. Терещенка (Терещенко, 1991), який пропонує формулу «рівня урбанізації»:

$$P_y = 0,25X_1 + 0,5X_2 + 0,75X_3 + X_4 \text{ або } PY = C_i \times X_i, \quad (2)$$

де: C_i – являє собою фіксовану, умовно задану частку кожного типу міського поселення заданого в даній класифікації, тобто c для невеликих міст буде 0,25; для середніх – 0,5; для великих – 0,75; для найбільших – 1, при частці міського населення, що проживає в містах з численністю жителів x_1 – до 50 тис. осіб; x_2 – від 50 до 100 тис. осіб; x_3 – від 100 до 500 тис. осіб; x_4 – понад 500 тис. осіб. Звідси слідує, що процес концентрації населення у великих та найбільших містах, являє собою найбільш чітко виділені урбанізовані центри, спосіб життя населення яких в значній мірі відрізняється від способу життя в невеликих, середніх, малих містах і населених пунктах міського типу, домінує більш високий рівень урбанізації (Терещенко, 1991).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Територія Дніпропетровської області поділяється на 7 адміністративних районів – Дніпровський, Криворізький, Кам'янський, Нікопольський, Новомосковський, Павлоградський, Синельниківський. Такий розподіл відбувся у 2020 р. внаслідок адміністративно-територіальної реформи всіх областей України. До реформи в області було 22 більш дрібних районів. При цьому кордони всіх нових районів було проведено виключно по кордонам територіальних громад без врахування попередніх районів (Остапенко, 2021).

Незважаючи на нове районування райони області значно відрізняються між собою за площею та кількістю населення. Так найбільший район області, Синельниківський, має площу 6,62 тис. км², а площа найменшого – Павлоградського, складає лише 2,42 тис. км². Тобто відрізняються вони між собою у 2,5 рази. За населенням також спостерігається яскрава диференціація районів. Наприклад, населення Дніпровського району станом на 01.01.2022 р. дорівнювало 1 145 065 осіб, що приблизно в 6 разів перевищувало Новомосковський, Павлоградський та Синельниківський райони, населення в яких коливалось від 167 до 198 тис. осіб. Теж стосується й інших районів. Майже в 1,5 рази населення Дніпровського району більше за Криворізький з населенням 744 тис. осіб, у 2,7 рази за Кам'янський з населенням 423 тис. осіб та у 4,6 рази за Нікопольський з населенням 250 тис. осіб (Чисельність, 2022).

Чисельність населення Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 р. становило 3 096 485 осіб. При цьому в 2021 р. область виявилась лідером в країні за показником скорочення населення. Так загальне скорочення складало –45 550 осіб. Воно відбувалось переважно за рахунок перевищення смертності над народженням, тоді як внаслідок міграцій скорочення складало лише –283 особи. З загальної кількості населення області 2 606 079 осіб склали міські мешканці, а 490 406 осіб були сільськими мешканцями (Чисель-

ність, 2022). Відповідно рівень урбанізації в області склав 84,2%. Він значно перевищував середній по Україні рівень урбанізації, що дорівнював 69,7%.

Щільність населення в Дніпропетровській області станом на 01.01.2022 р. була доволі висока, вона дорівнювала 97 осіб/км², що помітно перевищувало середню по Україні, яка складала лише 74 осіб/км². При цьому лише за рік щільність населення області знизилась на одиницю. По районах області цей показник мав дуже значні відміни, його коливання сягали майже 7 разів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники системи розселення Дніпропетровської області

Показники	Дніпропетровська область	Дніпровський	Кам'янський	Криворізький	Нікопольський	Ново-сковський	Павлоградський	Синельниківський
Площа (тис. км ²)	31,91	5,61	4,82	5,72	3,24	3,48	2,42	6,62
Територіальні громади	86	17	12	15	8	8	7	19
Населення (тис. осіб)	3096,5	1145	423,4	743,9	250,7	167,5	166,8	198,9
Міське населення (тис. осіб)	2606	1038,2	364,9	650,7	202,2	105	130,5	114,5
Сільське населення (тис. осіб)	490,4	106,8	58,5	93,2	48,5	62,5	36,3	84,5
Щільність населення (осіб/км ²)	97	204	88	130	77	48	69	30
К-сть населених пунктів	1501	234	274	283	130	110	98	372
Кількість міст	20	2	6	3	3	2	2	2
Кількість смт	45	9	8	4	5	5	1	13
Середня густина поселень (пос./тис. км ²)	47	42	57	50	40	32	41	56
Середня відстань між поселеннями (км)	4,6	4,9	4,2	4,5	5	5,6	5	4,2
Індекс лідерства адміністративних центрів		19,2	2,3	14,4	1,1	2,6	3,4	0,5
Рівень урбанізації за часткою населення (%)	84	90	86	87	80	63	78	57
Рівень урбанізації за ф-лою Терещенка	0,67	0,86	0,48	0,83	0,41	0,26	0,50	0,14
Частка сільського населення (%)	16	10	14	13	20	37	22	43
Щільність сільського населення (осіб/км ²)	16	19	12	17	15	18	15	13
Середня людність сільських поселень (осіб)	333	462	219	339	385	573	378	234
Середня густина сільських поселень (пос./тис. км ²)	45	40	54	48	38	30	40	54
Середня відстань між сільськими поселеннями (км)	4,7	5	4,3	4,6	5,2	5,8	5	4,3

Складено за (Остапенко, 2021; Чисельність, 2022) та розрахунками авторів

Найбільша щільність населення була притаманна Дніпровському району з показниками 204 осіб/км². Така висока щільність пояснюється розташуванням на території району адміністративного центру області, дуже великого міста Дніпро, населення якого було трохи менше за 1 млн. осіб. У півтора рази менше за нього щільність Криворізького району, яка дорівнювала 130 осіб/км². Це також пов'язане з наявністю тут великого міста Кривий Ріг. Ще менша щільність, від 69 до 88 осіб/км² спостерігалась в Кам'янському, Нікопольському та Павлоградському районах. Вона визначається розташуванням тут середніх за чисельністю міст. Найменша щільність, 30–48 осіб/км² була характерна для Новомосковського та Синельниківського районів, в яких попри значну кількість міських поселень всі вони відносяться до категорії малих (рис. 1, рис. 2).

Аналіз щільності населення по районах області свідчить, що її показники залежать, перш за все, від людності міських поселень на їх території. Порівняння цього показника з минулорічними даними вказує на зменшення щільності по районах в межах 1–3 осіб/км². Такі зміни за один рік є доволі відчутними. Але можна передбачити, що ще більших змін цей показник зазнає внаслідок сучасного військового стану.

Рис. 1. Щільність населення по районах Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 р.

Каркас системи розселення створюють населені пункти. На території Дніпропетровської області знаходяться 1501 населений пункт. З них 65 відносяться до категорії міських поселень. При цьому 20 поселень є містами, 45 поселень відносяться до селищ міського типу. Відповідно в області нараховують 1436 сільських поселень (Чисельність, 2022).

Обласний центр Дніпропетровської області м. Дніпро відноситься до крупніших міст, він посідає 4 місце в Україні за людністю, однак в 2018 р. він втратив статус міста-мільйонера. Станом на 2022 р. в ньому мешкало 968,5 тис. осіб. До крупних міст області відноситься Кривий Ріг (603,9 тис.). Чотири міста області – м. Кам'янське (226,8 тис.), м. Нікополь (105,1 тис.), м. Павлоград (101,4 тис.), м. Новомосковськ (69,8 тис.) – мають статус середніх, однак дуже відрізняються між собою за людністю. 14 інших міст належать до малих, насе-

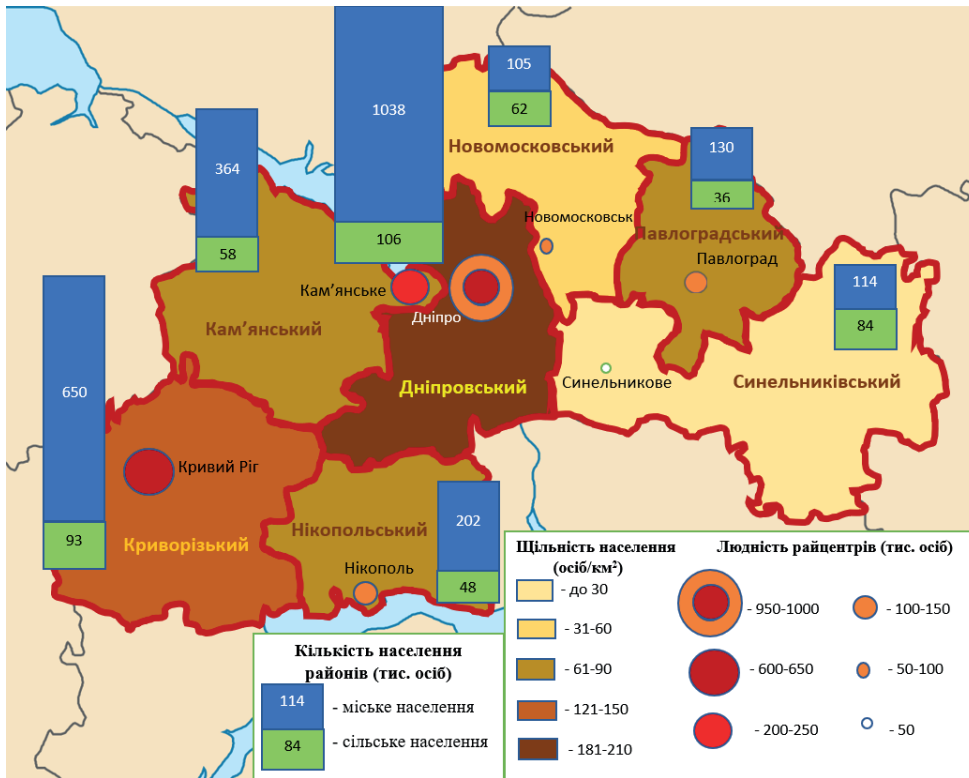

Рис. 2. Система розселення Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 р.

лення більшості з них коливається в межах 10–30 тис., і лише два міста – Жовті Води (42 тис.) і Покров (37,4 тис.) мають людність понад 30 тис.

Незважаючи на новий адміністративний поділ, за кількістю населених пунктів райони області значною мірою відрізняються один від одного. Найбільша кількість поселень спостерігається у Синельниківському районі (372 поселення) і це незважаючи на одну з найменших кількостей населення. Тобто переважають невеликі міські і сільські поселення. Середню кількість поселень по області мають Криворізький (283 поселення), Кам'янський (274 поселення) та Дніпровський (234 поселення) райони. До районів з найменшою кількістю поселень відносяться Нікопольський (130 поселень), Новомосковський (110 поселень) і Павлоградський (98 поселень) райони (табл. 1).

Нерівномірність розподілу населених пунктів по районах області значною мірою пояснюється відміннями їх площі. Саме від цього залежить густина поселень. Слід зазначити, що густина поселень по районах коливається у не дуже великих межах від 32 до 57 пос./тис. км². При цьому середня густина дорівнює 47 пос./тис. км². Найбільшою густиною поселень відрізняються Кам'янський та Синельниківський райони з показниками 57 і 56 пос./тис. км², а також Криворізький (50 пос./тис. км²). Помітно меншу густоту мають Дніпров-

ський (42 пос./тис. км²), Павлоградський (41 пос./тис. км²) і Нікопольський (40 пос./тис. км²) райони. Найменшою густотою поселень володіє Новомосковський район з показником лише 32 пос./тис. км² (табл. 1).

Особливості розташування населених пунктів по території добре відображає показник середньої відстані між ними. За його допомогою можна скласти загальне уявлення не лише про характер розташування поселень, але й про зручність зав'язків між ними. У Дніпропетровській області середня відстань між поселеннями складає 4,6 км. При цьому по районах області він варіює незначною мірою. Коливання складають від 4,2 км до 5,6 км (табл. 1). Аналізуючи цей показник можна помітити, що він зворотно пропорційний показнику густоти поселень у відповідних районах. Так найбільша відстань між поселеннями складає 5,6 км в Новомосковському районі. Для цього ж району характерна найменша густота поселень (лише 32 пос./тис. км²). Середні для області показники відстані між поселеннями 4,9–5 км спостерігаються у Дніпровському, Нікопольському та Павлоградському районах. Цікаво, що й густота поселень в цих районах схожа (40–42 пос./тис. км²). Найменшу відстань між поселеннями 4,2–4,5 км зафіксовано у Кам'янському, Синельниківському та Криворізькому районах, де густота поселень коливається від 50 до 57 пос./тис. км².

Таким чином можна констатувати, що на території області населенні пункти розташовані відносно рівномірно, але спостерігаються певні відхилення по районах. При цьому найбільша різниця між районами за цим показником складає 1,4 км.

Індекс лідерства адміністративних центрів можна вважати досить інформативним показником. Саме він значною мірою відображає ступень сформованості системи розселення. Адже чим більший показник цього індексу тим не лише більший вплив здійснює центр на інші поселення, але й в змозі забезпечити різноманітні економічні, соціальні, освітні, культурні, побутові та інші потреби мешканців території. Взагалі цей індекс розраховується як відношення кількості населення адміністративного центру до суми населення чотирьох інших, найбільших міст певної території.

Індекс лідерства адміністративних центрів по районах Дніпропетровської області коливався у дуже широких межах. Перевищення найбільшого індексу над найменшим сягало 38 разів. Найбільші значення індексу лідерства були притаманні Дніпровському (19,2) та Криворізькому (14,4) районам (табл. 1). Тут адміністративними центрами є дуже великі міста, які значно перевищують інші. В інших районах цей показник був дуже низький, так в Павлоградському районі він складає 3,4, але це враховуючи тільки два міських поселення, тому що інші в районі відносяться до сільських. У Новомосковському і Кам'янському індекс лідерства коливався в межах 2,3–2,6. Найменші показники індексу лідерства спостерігаються в Нікопольському (1,1) і Синельниківському (0,5) районах (рис. 3).

У Дніпропетровській області спостерігалась значна диференціація рівня урбанізації по районах (табл. 1). Його коливання станом на 01.01.2022 р. складало від 57% (Синельниківський р-н) до 90% (Дніпровський р-н), тобто розбіжність дорівнювала 33%. При цьому урбанізація більшості районів області дорівнювала 78–87%.

Рис. 3. Індекс лідерства адміністративних центрів по районах Дніпропетровської області

Застосування класичного підходу для визначення урбанізованості території не завжди відрізняється достатньою репрезентативністю. Наприклад, Кам'янський район (86%), де населення найбільшого міста – Кам'янського (226,8 тис. осіб) у чотири рази менше за м. Дніпро (968,5 тис.) за рівнем урбанізованості лише на 4% поступався Дніпровському району (90%), або знаходився на одному рівні з Криворізьким районом (87%), хоча поступався м. Кривий Ріг (603,9 тис.) у 2,7 рази. Ще більші диспропорції були помітні в Нікопольського (80%) та Павлоградського (78%) районах, де райцентри у дев'ять разів за людністю поступалися м. Дніпро, а за урбанізованістю відставали лише на 10–12% (табл. 1).

Більш реалістичну картину рівня урбанізації можна отримати за допомогою ієрархічного підходу О. Терещенка (формула 2). Для цього застосовуються вагові коефіцієнти для визначення урбанізованості різних за людністю міських поселень. Завдяки цьому збільшується диференціація оцінки урбанізованості регіонів, залежно від людності поселень, що впливає на їх соціально-економічний та культурно-політичний потенціал.

Найвищі показники рівня урбанізації за формулою О. Терещенка в Дніпропетровській області залишалися за Дніпровським (0,86) і Криворізьким (0,83) районами, що визначається розташуванням тут крупніших та крупних міст. Проміжні показники спостерігалися у Кам'янського (0,48), Нікопольського (0,41) та Павлоградського (0,50) районів. Можна побачити, що за цим підходом райони-лідери перевищують проміжні райони майже у двічі, тоді як за показником у відсотках різниця коливається лише в межах 1,1–1,4 рази. Застосування ієрархічного підходу дозволяє враховувати диференційований за людністю вплив міст на рівень урбанізації та більш яскраво виявити регіональні відмінності.

Розподіл сільського населення по районах Дніпропетровської області відрізнявся значною нерівномірністю (табл. 1). Так його кількість коливалась від 36,3 тис. осіб (Павлоградський р-н) до 106,8 тис. осіб (Дніпровський), тобто різниця складає 2,9 рази. Теж стосувалось і показників частки сільського населення області, вона коливається від 10% (Дніпровський р-н) до 43% (Синельниківській р-н), тобто найменший її відсоток характерний для району з обласним центром, а найбільший – для району з малими містами.

Середня щільність сільського населення в Дніпропетровській області складала 16 осіб/км². Її показниками по районах коливались від 12 осіб/км² (Кам'янський р-н) до 19 осіб/км² (Дніпровський р-н). За показниками середньої людності сільських поселень коливання по районах області складали від 219 осіб (Кам'янський р-н) і 234 осіб (Синельниківський р-н) до 462 особи (Дніпровський р-н) і 573 особи (Новомосковський р-н), тобто відмінності сягають 2,6 разів. Проміжні значення цього показника – 339–385 осіб були характерні для Криворізького, Павлоградського та Нікопольського районів.

Розташування сільських поселень по території яскраво відображає показник їх густоти, який для Дніпропетровської області складає 45 пос./тис. км². При цьому в області спостерігається значна диференціація районів за даним показником, вона коливається від 30 пос./тис. км² (Новомосковський р-н) до 54 пос./тис. км² (Кам'янський і Синельниківський р-ни), тобто різниця складає 1,8 рази.

Особливості розташування поселень по території відображає також середня відстань між ними. Вона має зворотну пропорційність з показниками їх густоти (табл. 1). В Дніпропетровській області вона дорівнює 4,7 км. За районами в області за цим показником спостерігається певна диференціація, так найближчі середні відстані характерні для сільських поселень Кам'янського і Синельниківського районів (4,3 км), а найбільші – для Новомосковського (5,8 км) району, тобто різниця – 1,5 км або лише 1,3 рази.

ВИСНОВКИ

Проведені розрахунки демонструють, що адміністративні райони Дніпропетровської області мають виражену диференціацію за основними показниками. Вони суттєво відрізняються за кількістю мешканців, щільністю населення, кількістю населених пунктів, їхньою густотою, середньою відстанню між ними, індексом лідерства райцентрів. Тобто як за кількісними показниками населення, так і за особливостями його розташування.

Найбільшою диференціацією основних показників відрізняються системи міських поселень адміністративних районів Дніпропетровської області. При цьому аналіз рівня урбанізації по районах області з використанням ієрархічного підходу в порівнянні із «часткою міського населення» дозволяє не тільки враховувати одну з важливих її особливостей – диференційований вплив міст за людністю, – але і виявляти в значно більшій мірі регіональні відміни урбанізованості.

Районні системи сільських поселень області також мають достатньо виражену диференціацію за показниками кількості сільського населення, кількості

ті поселень, їхньої людності і густоти. В той же час різниця між середньою щільністю сільського населення районів, а також відстанню між сільськими поселеннями, не на стільки значна. В цілому, основні показники сільського розселення районів області мають більш згладжені відмінності за аналогічні показники системи міського розселення. При цьому взагалі виражену диференціацію систем поселень не можна вважати позитивним наслідком адміністративно-територіальної реформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Атлас адміністративно-територіального устрою України / За заг. ред. Остапенка П. / видання друге, доповнене. Київ, 2021. 441 с.
- Байтеряков О. З., Кузовлева А. А. Характеристика системи розселення Дніпровського району Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 р. *The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science»*, August 30 – September 02, 2022, Madrid, Spain. P. 83–85.
- Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія. К.: Інститут географії НАН України, 2009. 346 с.
- Гусева Н., Суттело О. Розселення населення Дніпропетровська: суспільно-географічні особливості. *Часопис соціально-економічної географії*. випуск 19(2). Харків, 2015. С. 67–74.
- Доценко А. І. Територіальна організація розселення (теорія та практика: монографія). К.: Фенікс, 2010. 529 с.
- Заваріка Г. М. Трансформація розселення Луганської області: монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. 180 с.
- Заставецька Л. Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 332 с.
- Мезенцев К. В., Підрушній Г. П., Мезенцева Н. І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: монографія. К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. 132 с.
- Пилипенко І. О. Методи та прийоми розподілу геопростору за ознаками «центр–периферія». *Економічна та соціальна географія*. 2010. Вип. 60. С. 29–37.
- Сегіда К., Горбунова Ю. Розселення населення Дніпропетровської області: територіальний аспект. *Часопис соціально-економічної географії*. випуск 15(2). Харків, 2013. С. 107–114.
- Терещенко О. В. Потенціал городів (методи статистического изучения): монографія. Новосибірськ: Новосиб. університет, 1991. 174 с.
- Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2001. 560 с.
- Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. 744 с.
- Численність наявного населення України на 1 січня 2022 року. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 82 с.

REFERENCES

- Baiteryakov, O.Z. & Kuzovleva, A.A. (2022). Kharakterystyka systemy rozselennia Dniprovskoho raionu Dnipropetrovskoi oblasti stanom na 01.01.2022 r. (Characteristics of the settlement system of the Dnipro district of the Dnipropetrovsk region as of January 1, 2022.). *The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science»*. Madrid, Spain. 83–85. [in Ukrainian].
- Chyslennist naiavnoho naseleння Ukrainy na 1 sichnia 2022 roku. Statystychnyi zbirnyk (The current population of Ukraine as of January 1, 2022)*. Kyiv, Ukraine: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [in Ukrainian].
- Dotsenko, A.I. (2010). *Terytorialna orhanizatsiia rozselennia (teoriia ta praktyka: monohrafiia) (Territorial organization of settlement (theory and practice: monograph)*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
- Guseva, N. & Suptelo, O. (2015). Rozselennia naseleння Dnipropetrovska: suspilno-geohrafichni osoblyvosti (Settlement of the population of Dnipropetrovsk: socio-geographic peculiarities). *Journal of socio-economic geography*. issue 19(2). Kharkiv. 67–74.

Hukalova, I.V. (2009). *Yakist' zhyttia naseleння Ukrainy: suspil'no-heohrafichna kontseptualizatsiia: monohrafiia* (Quality of life of the population of Ukraine: socio-geographical conceptualization: monograph). K.: Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

Mezentsev K. V., Pidhrushny, H.P. & Mezentseva, N.I. (2014). *Rehional'nyi rozvytok v Ukraini: suspil'no-prostorova nerivnist' i poliaryzatsiia: monohrafiia* (Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization: monograph). K.: SE «Print Service». [in Ukrainian].

Ostapenko, P. (Eds.). (2021). *Atlas administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy* (Atlas of administrative-territorial organization of Ukraine). second edition, supplemented. Kyiv. [in Ukrainian].

Pylypenko, I.O. (2010). Metody ta pryimy rozpodilu heoprostoru za oznakamy «tsentr-peryferiia» (Methods and techniques of geospatial distribution on the grounds of «center-periphery»). *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia*, 60. 29–37. [in Ukrainian].

Segida, K. & Gorbunova, Yu. (2013). Rozselennia naseleння Dnipropetrovs'koi oblasti: terytorial'nyi aspekt (Displacement of the population of Dnipropetrovsk region: territorial aspect). *Journal of social and economic geography*. issue 15(2). Kharkiv.

Shablii, O.I. (2001). *Suspilna heohrafiia: teoriia, istoriia, ukraїnoznavchi studii* (Social geography: theory, history, Ukrainian studies). Lviv, Ukraine: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. I. Franka. [in Ukrainian].

Tereshchenko, O. V. (1991). *Potentsyal horodov (metody statystycheskoho yzuchenyia): monohrafiia* (Potential of cities (methods of statistical study): monograph). Novosybyrsk: Novosyb. unyversytet. [In Russian].

Topchiiev, O.H. (2001). *Osnovy suspilnoi heohrafi* ([Fundamentals of social geography). Odesa, Ukraine: Astroprint. [in Ukrainian].

Zavarika, H. M. (2012). *Transformatsiia rozselennia Luhanskoi oblasti: monohrafiia* (Transformation of settlement of Luhansk region: monograph). Luhansk, Ukraine: Noulidzh. [in Ukrainian].

Zastavetska, L. B. (2013). *Systemy rozselennia i heoprostorovi problemy vdoskonalennia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: monohrafiia* (Settlement systems and geospatial problems of improving the administrative-territorial structure of Ukraine: monograph). Ternopil, Ukraine: TNPU im. V. Hnatiuka. [in Ukrainian].

Надійшла 23.11.2022

O. Z. Baiteriakov

A. A. Kuzovleva

A. M. Mitskan

Bogdan Khmelniysky Melitopol state pedagogical university

59 Naukovo Mistechka, Zaporizhzhia, Ukraine, 69000

SPATIAL PECULIARITIES OF THE SETTLEMENT SYSTEM OF DNIPROPETROVSK REGION AS OF 01.01.2022

Abstract

Problem Statement and Purpose. The purpose of the study: to identify the state and spatial differences in the settlement system of the territory of the Dnipropetrovsk region on the eve of Russian military aggression. This will enable to understand the main socio-geographical realities that have developed by the beginning of the aggression, for the further restoration of the system of settlement of the territory in the post-war period, taking into account the peculiarities and problems that have taken place.

Data & Methods. The study used methods for calculating quantitative and relative indicators of the state of the regional settlement system and a comparative analysis of the assessment results.

Results. For Dnipropetrovsk region as a whole, and for each of its administrative districts separately, the population density, the average population density of settlements, the average density of settlements, the average distance between

them, the index of leadership of the administrative centers of districts, the level of urbanization of the territory by the share of the urban population and by the hierarchical method of O. Tereshchenko have been calculated. According to these indicators, spatial differences in the system of settlement of the administrative districts of the region have been revealed. The systems of urban settlements in the administrative districts of the region are characterized by significant differentiation. This is especially evident when using a hierarchical approach to determine the level of urbanization. The regional systems of rural settlements in the region have smoother differences in terms of similar indicators in comparison with the systems of urban settlement. In general, the settlement systems of the administrative districts of the Dnipropetrovsk region had significant differences in key indicators, such as the area of the territory, the number and density of the population, the number of settlements. At the same time, in terms of the density of settlements and the average distance between them, the differences are less vivid. However, it should be pointed that the vivid differentiation of settlement systems cannot be considered a positive consequence of the administrative-territorial reform.

Key words: settlement system, administrative region, population density, density of settlements of the territory, population density of settlements, index of leadership of administrative centers, level of urbanization.